

Wittgenstein's Nachlass. The Bergen Electronic Edition [Dzieła pośmiertne Wittgensteina: Bergeńskie Wydanie Elektroniczne] (Oxford University Press, University of Bergen, The Wittgenstein Trustees): sześć CD-ROM (2000).

Jedynie na okolicznościowych wystawach ma się okazję zobaczyć żmudny proces powstawania od strony warsztatowej dzieła filozoficznego: kolejne szkice, uzupełnienia, podkreślenia, przekreślenia, doprecyzowania, notatki na marginesach. Omawiane elektroniczne wydanie prac Ludwiga Wittgensteina (1889–1951) – jednego z największych filozofów minionego stulecia – dostarcza nam takiej możliwości. Na ekranie własnego komputera możemy zobaczyć nie tylko „końcowe” (książkowe) wersje znanych jego prac, lecz również prowadzące do nich poszukiwania właściwej formy językowej. Wystarczy „kliknąć” i ukazują nam się zapisane w komputerze „pożółkle” poliniowane strony zeszytów wypełnionych zamasztyłym pismem, luźne kartki maszynopisów. Teksty są zasadniczo w oryginale niemieckim, niektóre są po angielsku.

Wittgenstein's Nachlass powstał w Archiwum Wittgensteina na Uniwersytecie w Bergen (*The Wittgenstein Archives at the University of Bergen, WAB*). WAB został powołany do życia przez Senat Uniwersytetu w roku 1990 w celu przygotowania i wydania kompletnej elektronicznej wersji spuścizny po Wittgensteinie: *The Bergen Electronic Edition* (BEE). Całość prac zajęła 10 lat. W roku 2002 WAB otrzymało od Komisji Europejskiej status Europejskiej Infrastruktury Badawczej (*European Research Infrastructure*). Fakt przyznania tego tytułu jest wyróżnieniem dla Archiwum Wittgensteina oraz świadczy o docenieniu wysiłku międzynarodowej grupy naukowców badających filozofię Wittgensteina i odczytujących teksty jego spuścizny.

BEE jest owocem dwojakiego rodzaju współpracy. Z jednej strony chodzi o współpracę pomiędzy znawcami tekstów Wittgensteina oraz specjalistami od programów komputerowych. Z drugiej strony wydanie BEE było możliwe dzięki współpracy WAB z dwoma instytucjami: (1) Z wykonawcami testamentu Wittgensteina (*Trustees of the copyright in the Wittgenstein Papers*), do grona których należą: Prof. A. Kenny (Oxford), Prof. P. Winch (Urbana-Campaign, Illinois), prof. G.H. von Wright (Helsingfors) i zmarłej niedawno (2001) prof. G.E.M. Anscombe (Cambridge), (2) z renomowanym wydawnictwem *Oxford University Press*.

BEE umożliwia bezpośredni dostęp do rękopisów i tekstów liczącej 20000 stron spuścizny po Wittgensteinie. W roku 1982 spuścizna ta została skatalogowana przez prof. G.H. von Wrighta (*The Wittgenstein Papers*). Katalog Wrighta okazał się pomocny chociażby dla chronologicznego uporządkowania manuskryptów i maszynopisów.

W wydanych na CD-ROM tekstach można wyodrębnić cztery części: (1) Wprowadzenie (zawiera listę wszystkich rękopisów, maszynopisów oraz tekstów dyktowanych przez Wittgensteina). (2) Wersja studyjna (*Diplomatic transcription*) odtwarza jak najdokładniej oryginalny tekst Wittgensteina (zachowano w niej skreślenia, przepracowania, podkreślenia, błędy w pisowni, zamiany). (3) Wersja znormalizowana (*Normalized transcription*) jest niejako wersją „końcową” tekstów (dlatego znajdziemy w niej jedynie sporadyczne warianty

w pisowni tekstu, co do których wydawcom trudno było podjąć jednoznaczną decyzję). (4) Do tego dochodzi tak zwany „Indeks” zawierający listę wszystkich rękopisów oraz listę poszczególnych stron tekstu. Numery w indeksie odpowiadają numerom manuskryptów, podanych we wspomnianym katalogu von Wrighta. Przypuśćmy, że mamy otwartą stronę – rękopisu lub maszynopisu – w wersji znormalizowanej. Poprzez podwójne kliknięcie na indeks możemy się przenieść nie tylko do tej samej strony w wersji „dyplomatycznej”, ale także do faksymiliów oryginału. Indeks umożliwia także łatwe poruszanie się w obrębie tekstu danego manuskryptu lub maszynopisu.

Całość omawianej edycji (BEE) obejmuje ponad 150 rękopisów (MS), maszynopisów (TS) i tekstów dyktowanych przez Wittgensteina. Edycja zawiera wszystkie źródła i „drafty” chociażby takich prac jak: *Notatniki* (*Notebooks*, MSS 101–103), *Prototraktatu* (1918, MS 104), *Dociekania Filozoficzne* (TS 227, MS 144). Nadto BEE zawiera materiały dotychczas nie publikowane albo nieznanne, jak na przykład *Big Typescript* (TS 213), przedwojenną wersję *Dociekań filozoficznych* (MS 142 i TSS 220–221, powstała w listopadzie i grudniu 1936 i uważaną za zaginioną), niedawno odkryty *Dziennik* (MS 183, tzw. *Tagebuch aus dem Koder Nachlass*, 26.10.30 – 24.09.37).

Wersja elektroniczna BEE zawiera jeden dysk z danymi w formacie *Text and Facsimile*, o nazwie „Installation Disc”, pracujący w systemie *Microsoft® Windows™* (3.x/95/98/NT4.0/2000) oraz pięć tzw. „Image disc” (dyski 2–6). Na „Image disc” znajdują „elektroniczne zdjęcia” stron spisu treści (czy to manuskryptów czy maszynopisów). Elektroniczna wersja rękopisów powstała z fotografii manuskryptów. Do obsługi BEE zalecany jest komputer z procesorem *Pentium* (lub kompatybilnym), z minimum 16MB RAM; 177MB pamięci dyskowej, oraz dodatkowymi 12MB potrzebnymi podczas instalacji, monitor SVGA 800x600, 16-bit, CD-ROM 4x, mysz. Dla wersji sieciowej BEE zaleca się Windows NT4.0. Chcąc mieć bezpośredni dostęp do wszystkich danych zgromadzonych na „Image disc”, od 2–6 zawierających, jak podano wcześniej, zdjęcia manuskryptów, wymagane jest dodatkowo 2,5 GB pamięci dyskowej.

Dla celów BEE opracowano specjalne oprogramowanie, umożliwiające sprawne i efektywne prezentowanie na ekranie elektronicznych tekstów. Zalety tego oprogramowania widać szczególnie przy przeszukiwaniu bazy danych za pomocą wspomnianego już Indeksu. Do kodowania tekstów użyto tak zwanego formatu MECS (*Multi-Element Code System*), specjalnie stworzonego do potrzeb BEE. Możliwe jest wygenerowanie danych z systemu do tworzenia prezentacji w innych aplikacjach. Dostępnymi filtrami są między innymi: WordPerfect 5.x/6.x, RTF, ASCII.

BEE stanowi podstawowe źródło tekstów nie tylko dla filozofów lub językoznawców zajmujących się Wittgensteinem, ale także dla początkujących studentów. Chociażby z dwóch względów BEE powinien się znaleźć w każdej bibliotece uniwersyteckiej (a już z pewnością w bibliotekach instytutów lub zakładów zajmujących się filozofią współczesną, szczególnie filozofią języka): 1. BEE ogromnie ułatwia pracę nad tekstami Wittgensteina. 2. Coraz więcej autorów z niego cytuje (np. MS 114) – bez podawania powszechnie znanych tytułów prac Wittgensteina.